

מסכת בכורות פרק ראשון

דף ב

'הלוקח עובר'. יש אומרים שעובר נחשב כ'דבר שלא בא לעולם' לענין מכירה (כן נראה לכאורה מדברי התוס' להלן ג: ד"ה דקא; רא"ש כאן ובתשובה קב; וכן משמע מסתימת דברי ר"י איסרליין שבשול"ת מהר"ם מיניץ לד, ב ובתשובת מהר"מ שם לה; טוש"ע יו"ד שכ"ו), ולדעת חכמים (בב"מ לג: ועוד) שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם (וכן הלכה – חו"מ רט), צריך לומר שמקנה 'אם לעוברה', והרי האם בעולם. (ע' כיוצא בזה בכתובות נט 'יקדשו ידים לעושיהן, וידים איתנהו בעולם'. וכן מקנה אילן לפירותיו וכדו'). ואפשר שגם כשמוכר בסתם נעשה כאומר לו 'אם לעוברה', אם אך יעשה מעשה קנין בבהמה כגון שימשכנה לרשותו (עפ"י דגול מרבבה יו"ד שכ סעיף ו).

ויש אומרים שעובר נחשב כדבר שישנו בעולם, כמו שאר בשר או אברים פנימיים שבבהמה (וכן נראה בדעת רשב"ם ב"ב קמב, ע"ש בהג"א). [וכוונת התוס' להלן כאשר מקנה לו או זן עובר וכדו', שלפעמים מקנה לו טרם נוצרה האוזן. או כשמקנה את העובר לכשיוולד – ע' להלן] (עפ"י מחנה אפרים 'דשלב"ע' א; חדושים ובאורים ח, א).

ואכן תמהו אחרונים (ע' גליון מהרש"א יו"ד שכ בש"ך סק"ד; כתבי הגרי"ז ג:) על הסברה המחשבת עובר כדבר שאינו בעולם; בשלמא המוכר עובר לכשיוולד, כי בזמן חלות המכר, בלידה, הרי הוא כישות אחרת וכדבר חדש, וגם אין ודאות שיבוא הדבר לידי לידה, אבל כשמוכרו עתה הרי לא גרע מחתיכת בשר. וכן נקט בספר נתיבות המשפט (רט, ב) שמכירת עובר כמות שהוא עתה – ודאי מועילה, שהרי הוא בעולם [ובקצות החשן שם משמע שאינו סבור כן]. ומפרש דברי התוס' והרא"ש (דלהלן ג:) באופן שמקנה לו לכשיוולד. וכן פירש החזו"ן-א"ש (בכורות טו, ב).

[ומשמע שנקט כדבר פשוט שכשהנכרי זוכה בו מיד בשעת לידתו – אינו קדוש (וכן נראה מדברי שער המלך סוף הל' נדרים). וזה דלא כסברת רעק"א (יו"ד שכ, ו) שכתב כיון שהקדושה והמכירה באות כאחת – לא נפקעה קדושת בכור, ואפילו אמר 'הא קנוי לך עם יציאת מקצתו', ע"ש.

וע"ע בשול"ת פרי יצחק (ח"ב סה, לו-לח) שאם מוכר עם יציאת מקצתו – מכירתו מכירה ופטור מהבכורה אפילו לרב הונא הסובר (בחולין סט): למפרע הוא קדוש מתחילת יציאתו. וע"ע קהלות יעקב כח].

ויש מי שכתב לפרש טעם האומרים שאין מועילה מכירת עובר משום 'דבר שלא בא לעולם', כי אמנם אילו היה מוכר לשם בשר, שיהא הלוקח רשאי ליטול העובר קודם הלידה – מכירתו מכירה, אך כיון שהמוכר מקפיד שלא יקחו את החלק המכור עד לאחר הלידה, נמצא בפועל אין העובר ברשות הלוקח עד שיוולד ויהא בעל חי לעצמו, וכיון שעכשיו לא הגיע לשלב זה אין סמיכות דעת במכירה, כשאר מכירת דבר שלא בא לעולם שכתבו ראשונים שלא קנה משום דלא סמכא דעתיה (עפ"י קהלות יעקב א. וכתב לפי"ז שלשייר עובר מועיל לכו"ע, שבשיו"ר אין צורך בסמיכות דעת. ובוה תירץ קושית מהריט"א).

ובספר יראים (החדש, קמב. וכן הביא שם בתועפות ראם' מאו"ז תפ) פירש שזה שכתבו התוס' שנחשב 'דבר שלא בא לעולם' היינו דוקא כשמוכר העובר קודם שנוצר. ובוה מיושבות כל הקושיות שתמהו על שיטה זו (מובא בקה"י שם).

עוד בענין עובר, האם נחשב כדבר שלא בא לעולם – ע' בשער המלך סוף הל' נדרים ובהלכות יו"ט דף ה; ובספר יד דוד ג: ובמובא ביוסף דעת ב"ב קמב.

א'תנן התם רבי יהודה מתיר בשבורה. בן בתירא מתיר בסוס'. למסקנת הסוגיא במסכת עבודה-זרה (טו), הטעם לאיסור מכירת בהמה גסה לנכרי הוא גזרה משום שאלה ושכירות, שנמצאת בהמתו של ישראל אינה שובתת בשבת. וכן משום 'נסיוני' – שמא ימכור סמוך לשבת וינסנה המוכר הישראל מפני שהיא רגילה לקולו, כדי להראות כיצד היא הולכת טעונה, ונמצא מחמר אחר בהמתו בשבת.
[מה שנקט כאן רש"י טעם שאינו לפי המסקנא שם – כבר העיר ע"כ בתו"ט. וע' נמוקי הגר"ב; יד דוד. והנצי"ב בחדושי כתב שלפרש"י סוגינתו נוקטת טעם איסור מכירה לנכרי הוא משום הפקעת קדושתה שעושה מלאכה בשבת, ולא משום שאלה ושכירות ונסיוני. ויישב בזה כמה דקדוקים].

ובשבורה שאינה בת מלאכה – התיר ר' יהודה. וכן סוס שנועד לרכיבה ואין עושים בו מלאכה – התיר בן בתירא (ע' בפירוט בסוגיא בע"ז טו-טז).

כתבו התוס' (בע"ז טו.) ושאר פוסקים שעתה נוהגים התר במכירת בהמה לנכרים. וצדדו כמה טעמים. ואולם כתב רבנו ברוך שאין להתיר אלא מכירה של סוס פרטי וכדומה, אך אין לעסוק בכך בקביעות, לסחור בבהמות כדי למכרם לנכרים.

אחד הטעמים שכתבו הפוסקים לכך שנהגו התר – מפני שאיננו דרים יחד ואי אפשר לנו להתפרנס זה מזה. ולפי טעם זה היה נראה לאסור במקום שדרים יחד ואין נזק במניעת מכירה להם, כגון בזמננו ובמקומנו. ואולם מובא גם טעם נוסף בפוסקים; שאין אצלנו חשש 'נסיוני' כי איננו בקיאים בדבר.

ושאלתי להגר"ח קניבסקי שליט"א האם יש מקום לחוש להחמיר בדבר. וכתב: **אחרי שהפוסקים התירו לא חילקו, ומ"מ כתב הש"ך שבעל נפש ימעט.**

יש להעיר על כיוצא בזה; במה שכתבו הראשונים (במו"ק כא.) שעתה לא נהגו בכפיית המטה באבל, ונתנו טעמים בדבר. והטעמים שנתנו אינם שייכים במקומנו, ואעפ"כ רוב העולם אין נוהגים כן. וכן יש דוגמא מנר חנוכה שאעפ"י שאין עתה סכנה להדליק בחוץ, רבים ממשיכים להדליק בפנים. וכן כתב ב'הר צבי' (ב"ק עט) אודות גידול בהמה דקה בא"י, שהואיל ובזמן שלא היו שדות לישראל בארץ נתבטל האיסור, צריך מניין חדש לאסור, והוכיח יסוד זה מהירושלמי (סנהדרין ג,ה). [וכן מובאת סברא זו בשיעורי הגר"ש שליט"א (שם) בשם החזו"א]. ואילו בשו"ת יביע אומר (ח"ג חו"מ ז) דחה הראיה מהירושלמי. ע"ע ביוס"ד ב"ק שם.

ז'הנותן לו בקבלה אף על פי שאינו רשאי, קונסים אותו' – לפדותו מהעובד-כוכבים 'עד עשרה בדמיו' – ויתכן אף יותר מזה (כן נסתפקו להלן ג. האם עשרה דוקא או לאו דוקא. ע"ש ברש"י ושטמ"ק), חייב ליתן לנכרי כדי שימכרו לו בחזרה.

וכן הדין במוכר לו בהמה מכירה גמורה, קנסוהו לפדותו ביותר מכדי דמיו (ריש לקיש – להלן ג.).

(ע"ב) 'מאי לאו אעובר' – ואם כן מוכח שאסור למכור עובר לנכרי אפילו לרבי יהודה המתיר בשבורה. ומשמע לגמרא 'אעפ"י שאינו רשאי' היינו משום איסור מכירת בהמה לנכרי ולא משום שהפקיע קדושת בכור מן העובר, שאם אכן זהו הטעם – אין מכאן כל ראייה לשאר מכירת עובר (עפ"י יפה עינים. ושם כתב שלפי הירושלמי יש מקום לומר שהאיסור הוא משום הפקעת בכורה אבל בעוברים דעלמא מותר).
וכן צריך לומר בסמוך, במה שאמרו מתניתין דקתני 'אינו רשאי' דלא כר' יהודה – לא משמע לגמרא שהאיסור המדובר במשנה הוא משום הפקעת קדושת בכורה. כן העיר החזו"א (טו,ב). וכתב שיש לומר שהפקעת בכורה אינו איסור ממש אלא שאינו מנהג חסידים, וכמכניס תבואה במוץ שלה להיפטר ממעשר (ע"ע במובא להלן ג:). ועוד, שלא שנינו במתני' אלא איסור מפורש.

עוד יש לתרץ, כיון שעדיין לא השמיענו תנא דמתניתין שבהמת עכו"ם נפטרת מן הבכורה, על כן אי אפשר לפרש 'אעפ"י שאינו רשאי' משום הפקעת בכורה. ולפי"ז מדוקדקת לשון רבנו גרשום שכתב טעם הפקעת בכורה רק בברייתא ולא במשנה. ואולם יש מקום לומר שגם אילו היתה בהמה זו חייבת, לא היה רשאי למכור לנכרי כיון שלא יקיימו בה בפועל דיני בכורה. ועתוס' ע"ז כא. ד"ה הא [אם כי יתכן שאין חיוב לפדות בדמים את בהמתו הנמצאת אצל גוי כדי לקיים בה דין בכורה, וכמוש"כ בתשובת מהר"ם לובלין לא].

ועוד י"ל, אם 'אינו רשאי' משום הפקעת בכורה הוא, למה נקט התנא איסור רק במכירה ולא בקבלה ובשותפות, וכשאלת הגמרא להלן, אלא ודאי משום איסור מכירה הוא, ולכך נקט התנא מכירה שהיא עיקר האיסור, כדלהלן.

'לא אבהמה... כגון דיהיב ליה בהמה מעברתא לפטומה, דמיגו דקנסינן ליה אבהמה קנסינן ליה אעובר'. מבואר שיש איסור ליתן בהמה לנכרי לפיטום כדי לחלוק עמו בשבחה. ואעפ"י שלהשתתף עמו אין איסור משום מכירת בהמה לנכרי (כמו שכתבו התוס' בד"ה דעיקר. ונראה שגם רש"י אינו חולק על כך, שהרי מבואר שהאיסור הוא רק משום גרימת שבועה בע"ז, נראה שכאן שונה כיון שהבהמה ברשות הנכרי לגידול ופיטום, הרי אין זה עדיף משאלה ושכירות חוששים שיעבוד בה בשבת.

ואם תאמר, אם כן מהו שנסתפקו להלן במוכר בהמה לעובריה, תיפוק ליה דלא גרע משאלה ושכירות? – צריך לומר ששם מדובר שאינה נמצאת ברשות הגוי [ועכ"פ בשבת היא בשליטת ישראל שלא תעבוד], ולכך לא נסתפקו אלא משום שדומה למכירה רגילה, וכמו שכתב רש"י (בד"ה בהמה) שמכר לו לכל הולדות העתידיים, אבל לחלוקה בכל ולד – נראה לכאורה שיותר שלא גרע זה משותפות. וכן לפי דחיית הגמרא, לא קנסו אלא כשמכר העובר שבמעיה לגמרי אבל למחצה מותר. וכן היה נראה לדייק מלשון רש"י להלן ג רע"א (בד"ה לא אעובר) 'ומכרו לגמרי'.

אך משמעות הברייתא אינה מורה כן, שהרי ברישא אמרו 'המקבל בהמה מן העכו"ם מעלין אותו בשווי ונותן חצי דמיו לכהן' – הרי שמדובר בחלוקת הולד עם הנכרי. וא"כ גם בסיפא כשנותן לו בקבלה מסתמא מדובר באופן זה. ועל כן נראה שהוא הדין לשתף גוי בהמתו אסור משום מכירת בהמה לנכרי, ואעפ"י שישראל מפקח עליה בשבת. ורק להשתתף עם הנכרי בבהמתו לא אסור משום מכירה [ובלבד שתהא ברשות ישראל ובפיקוחו בשבת]. ומה שכתב רש"י 'לגמרי' לא בא להוציא חציה, אלא לומר שמכר חלק בעובר עצמו ולא בהמה לעובר המעותד.

ומכל מקום נראה שזה רק בשותפות למחצה וכד', אבל להקנות אוזן לגוי הלא מבואר מהסוגיא דלהלן כמעשה דרב מרי (ג): שיותר. והטעם נראה משום שאין שייך בזה גזרת שאלה ושכירות, שאין משאילים אוזן. וכן לא נסיוני, כי הבהמה נמצאת לגמרי ברשות ישראל.

'הכי קאמרי ליה, טעמא דידן משום דאתיא לאיחלופי בהמה, אלא את מאי טעמא שרית משום דאין יכולה להתרפאות כמאן דזבנה לשחיטה דמי, והלא מרביעיין עליה ויולדת...' לפי הסבר זה יצא שלדעת חכמים אסור בכל אופן גם כאשר מוכרה לשחיטה, דלא פלוג רבנן, דאתו לאיחלופי, ולר' יהודה משמע שלמכור בהמה לשחיטה – מותר. ואכן נחלקו בדבר רבי מאיר [שהוא סתם חכמים החולקים על רבי יהודה] ורבי יהודה (בע"ז כ:): אם מותר למכור בהמה לנכרי על מנת לשחטה.

'שמא יתחייב לו עובד כוכבים שבועה'. רבנו תם התיר לקבל שבועה מן הנכרי (וכן הובא להלכה ברמ"א או"ח קנו. וער"ן סנהדרין סג: שמצד הדין הדבר מותר אם לא משום מדת חסידות). אחד מן הטעמים הוא, לפי שעכשו אין הם תופשים בקדשים שלהם אלהות, ודעתם בשבועתם לשם עושה שמים וארץ. ואעפ"י שמשותף שם שמים ודבר אחר – בני נח לא הוזהרו על כך.

[באור דבריהם, כתב החזו"א (סנהדרין לקוטים כב לדף סג:): העכו"ם בזמנם היו נשבעים בשם אלוה בלבד

ולא היו מזכירים את שמם הפרטי של אליהם, והיו מאמינים בבורא אלא שיחסו לו גשמות ומקרים והשתנות עד שחשבו גשם נברא לאלוה, ולכן בהזכרתם שם שמים הם משתפים את בורא שמים וארץ ודבר אחר – הלכך אין בדבר איסור של הזכרת שם ע"ז, שהרי אינם מזכירים שם ע"ז כגון מולך ופעור, ואם כי יש בזה איסור של שיתוף, שהוא איסור חמור מאיסור הזכרת שם כוכבים ומזלות, אך על האיסור הזה אין אנו מצווים על גרימתו, ומשום 'לפני עור' – אין בזה שהרי בן נח אינו מוזהר על שיתוף השם, כיון שאין ישראל נהרג על כך (וכמו שאמרו בסנהדרין נו שכל שאין ישראל נהרג עליו אין ב"ג מוזהר בו).

הביא שם שמהפמ"ג נראה שמפרש שהשיתוף שכתבו התוס' היינו משום הקדשים שמזכירים. וכתב על כך שכמדומה אין בזה שיתוף. 'וצ"ע'.

ולולא דבריו הוה אמינא שאכן הם מזכירים שם כו"מ כמשמעות הגרסא בתוס' 'שמזכירין עמהם', וכן הבין המהר"ם (בסנהדרין סג), וכן משמע מלשון הרמ"א (או"ח קנו) 'ואע"ג דמזכירין הע"ז, מ"מ כוונתם לעושה שמים וארץ' ע"ש. ואף על פי כן אין ישראל מצווים על גרמו. וטעם הדבר נראה, היות שהעכו"ם לא הוזהרו על כך בתורה וכמו שאמרו (בע"ז נה). 'אשר חלק... – מלמד שהחליקין בדברים כדי לטורדן מן העולם ולא מנען מלטעות אחריהן' (כמו שפרש"י ורשב"ם בדברים ד), אעפ"י באמת אסור להם הדבר, כדאיתא במגילה ט: וברש"י. והכתוב מדבר באופן זה שמאמין באלקים חיים אלא שמתף דבר אחר, שהרי 'אשר חלק ה'... הוא המשך ל'זפן תשא עיניך... וראית את השמש... כלומר אותו טועה בצבא השמים יודע שה' בורא העולם קבעם אלא שמייחס גם להם אלהות, וכמו שפרש הרמב"ם (בהל' ע"ז) שזוהי טעות דור אנוש. וכיון שלא מנען הקב"ה מלטעות בו, גם אנו איננו חייבים למנעם או מלגרום להם לטעות בכך].

מן האחרונים יש שהבינו דברי התוס' כפשטותם, שאין בן נח מוזהר על שיתוף (וכן מורים פשטות דברי הרמ"א שם. וכן מובא בש"ך יו"ד קנא סק"ז, וכפי שכתב בפתחי תשובה שם קמו סק"ב. וכן הביא מספר משנת חכמים). ואולם יש מפרשים דבריהם שעל השיתוף הוא מוזהר אלא שאינו מוזהר על השבועה הזו כשמתף בה דבר אחר, שהרי השבועה עצמה אינה עבודה זרה, וגם אין עליהם איסור ד'לא ישמע על פיה' (עפ"י שו"ת מעיל צדקה כב, שער אפרים לח; נוב"י תנינא יו"ד קמח; פרי מגדים או"ח קנו סק"ב בא"א; יו"ד סה סק"א בש"ד; מנחת חינוך פ, ב; כו"ט. וע' תשובת ושכ הכהן לח; שפת אמת).

וכן החזו"א (שם) כתב להעיר על התוס', הרי לכאורה נראה שכן נח מוזהר על מינות, כי הלא קבלת מלכות שמים הוא היסוד של ציוויי שבע מצוות? וצדד לפרש שאין האיסור בדיבור אלא בלב [זוה כשיטת האחרונים הנזכרים]. ועוד צדד לומר שבמינות של שיתוף אין בן נח מוזהר, כל שיש קיום לציוויי שבע מצוות מפי אדון עולם.

וע"ע שאילת יעב"ץ ח"א מא; שבט הלוי ח"ו קעב.

*

'דקא מיייתי לה לקדושה... דקא מפקע לה מקדושה' –

'... מה שאין בן בכל מאדך אינו ביד עבודת האדם רק מסייעתא דשמיא, דפירושו שבכל רכושו וקנינו יהיה קבוע אהבת הש"י, ולא קאי אתשוקתו וחמדתו לרכוש, שזה בכלל בכל לבבך, רק שבכל הרכוש עצמו, כידוע כי הרכוש שייך לאדם, וכל כך יהיה האדם כולו ממולא מאהבת הש"י בכל מעמקיו עד שממילא גם בכל קניניו שהם ההתפשטות שלו, יהיו גם כן ממולאים מאהבתו יתברך, כענין חמורו של ר' פנחס בן יאיר... וזו בבעלי חיים, ומסתמא הוא הדין

בדוממים, כענין אבן מקיר תזעק (חבוק ב) לעתיד לבא, כשירצה לעשות איסור – כמו שאמר ז"ל (שוחר טוב תהלים עג). וזה ענין שביתת כליו ביום השבת... אבל אי אפשר מדרגה זו לרבים אלא לעתיד כשישפוך רוחו על כל בשר, כענין משה רבינו עליו השלום שלא שלטו שונאים במעשה ידיו, כי קניניו ופעולותיו השייכים לו אפילו בדוממים, קבועה בהם קדושה דקביעא וקיימא שאי אפשר לינתק כלל. ורב יוסף אמר בסנהדרין (צח:) ייתי (משיח) ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה. וכן אמרו בריש בכורות דמוציא מקדושתו כשמוכר החמור לעבו"ם – עיין שם ברש"י ותוס' לחד פירושא בזולת המלאכה דשבת. וליחיד הזוכה, גם בדוממים כל קניניו הם כמו תשמישי מצוה וקדשי שמים ואהבת הש"י קבוע בהם, שהם אהבים לפרסם כבוד שמים... (מתוך צדקת הצדיק קצו). עוד בענין שייכות רכוש האדם אליו בשורש, ע' שם באות צט רה ובספר דברי סופרים ג. ובמובא ביוסף דעת טוטה ב ח ובחולין ז.

דף ג

'מאי לאו אבהמה – לא, אעובר' – ומדובר בבהמה שהיא כבר מעוברת, ומכר לנכרי חלק באם ובעובר. וכן ברישא – קיבל מן הנכרי חלק באם ובעובר. אבל אם קיבל עובר בלבד והאם כולה שייכת לנכרי – מודה ר' יהודה שפטור מן הבכורה כדמשמע בסמוך, וכן לעיל – שלא חלק ר' יהודה אלא בשותפות נכרי, באם ובעובר (עפ"י שיטה מקובצת לעיל ב. אות ג; חזון איש בכורות טז, א. וכ"מ במהריט"א. וע"ע במרומי שדה לעיל ב: ובהדושים ובאורים סי' ח, א).

'מסייעא (ליה) לריש לקיש, דאמר ריש לקיש המוכר בהמה גסה לעובד כוכבים קונסין אותו עד עשרה בדמיה'. יש לעיין מדוע המוכר בהמתו או עוברת לנכרי מכירתו מכירה כדתנן במתניתין, ואין אומרים מקח טעות הוא שאילו היה יודע שיצטרך לפדותו עד עשרה בדמיו, ודאי לא היה מוכר. ושמא הואיל ובעצם המקח והדמים לא היתה טעות אלא מצד אחר, אין זה נחשב מקח טעות [ואולם מהרי"ט אלגאזי (פ"ג ג) נקט בכגון זה סברת 'מקח טעות']. וצריך עיון (עפ"י קהלות יעקב כח).

'המוכר עבדו לעובד כוכבים'. על איסור מכירת עבד לעכו"ם ולחוצה-לארץ – ע' במובא ביוסף דעת גטין מד.

'ואיכא דאמרי אמר ריש לקיש... מכירה פסקה מיניה, קבלנות לא פסקה מיניה. דוקא או לאו דוקא?...'. אעפ"י שטעם איסור מכירה הוא משום גזרת שאלה ושכירות או משום נסיוני (כבע"ז טו), ואם כן כשנותן בקבלנות לכאורה קיים חשש גדול יותר לשביתת בהמתו, שהרי עדיין היא שלו וכשנותנה לגוי לפטמה יעשה בה מלאכה, ולכאורה היה לקנוס בזה יותר – אך כיון דלא פסקה מיניה, משגיח עליו יותר שלא יעבור הגוי על דבריו (עפ"י מכתב מהגר"ח קניבסקי שליט"א).

– אף על פי שחילקנו בין מכירה לקבלנות שבמכירה אמרו 'עד מאה' כיון שפסקה ואילו בקבלנות 'עד עשרה' כי לא פסקה, אעפ"כ אפשר לאו דוקא הוא אלא הכוונה שקונסים אותו בהרבה מאד משוויה, כגון עשרים ושלשים (עפ"י חק נתן ויד דוד).

והחזון איש (טז, ג) כתב שהשאלה והתשובה אמורות רק אם דוקא תנן, אבל אם לאו-דוקא, אין שייך להקשות ואין חילוק בין מכירה לקבלנות (ועע"ש בהרחבה הסבר המשא-ומתן לפרש"י ותוס').